

Tomáš Ledvinka

Martin P. Schennach: *Austria inventa? Zu den Anfängen der österreichischen Staatsrechtslehre*

Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. 2020. XIV, 590 s.
ISBN 978-3-465-04414-7

Pojmy jako „státoprávní nauka“ či „státní právo“ působí dnes poněkud zastarale. Jejich vztah k sociálním vědám (na rozdíl od „státu“ samotného) je v současnosti nezřetelný. V 2. polovině 18. století představovalo však právě toto oborové zákoutí inovativní a progresivní oblast, v níž krystalizovalo rozhraní budoucích sociálních a normativních věd. Patrně kvůli uzavřenosti české a rakouské (a jistě i německé) historické perspektivy v současných teritoriálních hranicích států zůstává tento úsek disciplinárních dějin relativně opomenutý. I jazyková bariéra dosud představuje značné omezení pro zkoumání starších chápání vztahů ústavy a společnosti ve střední Evropě. Právě proto je tak důležitá kniha innsbruckého profesora právních dějin Martina Schennacha *Austria inventa?* s podtitulem K počátkům rakouského státoprávního učení. Tato rozsáhlá historická studie zabývající se odbornou rakouskou státoprávní produkcí právě v 2. polovině 18. století sice tato omezení neodstraňuje, ale zásadním způsobem je posouvá. Svým názvem může upomínat na proslulou monografii Erica Hobsbawma a Terence Rangera o vynalézání tradic (1983) a jejím hlavním tématem je skutečně příspěvek normativních věd ke snahám o diskurzivní transformaci různorodého seskupení rakouských politických útvarů do jednotného státu pod zástěrkou historických zdůvodnění. Autor se zaměřuje především na diskurzivní legitimizaci absolutistické imperiální moci pomocí právnických, historických a statistických pojednání, jež chápe jako jádrovou součást tohoto přerodu. Ačkoliv v jeho studii můžeme vidět mnohé korespondence s některými známými tématy kulturních dějin, zejména s diskurzem vnitřní kolonizace (Etkind 2011) či s problematikou epistemických úzkostí formující se imperiální moci (Stoler 2010), je třeba podotknout, že kniha je metodologicky i teoreticky zakotvena především v tradici právních dějin a je ovlivněna zejména myšlenkou dějin idejí.

Podle nakladatelské informace se jedná o „první dílo svého druhu“, které se tematice státoprávnosti v rakouském kontextu daného období soustavně věnuje. Toto tvrzení jistě není přehnané, neboť dané pole je dosud skutečně prozkoumáno jen velmi dílčím způsobem. Profesor Schennach se domnívá, že důvod tohoto stavu lze spatřovat v pozdějších významových posunech i politických zlomech, zejména počínaje rokem 1848. Sklon současného ústavního práva i právních dějin započít vývoj moderní ústavnosti k tomuto datu skutečně často vede k redukci předchozího vývoje, v nejlepším případě ke zmínkám jmen několika významnějších autorů. O to překvapivější se proto jeví právě rozsah odborné státoprávní

produkce, který kniha zevrubně demonstruje. Státoprávnost jako vůdčí idea právní nauky v 2. polovině 18. století, jakož i způsob jejího diskurzivního zarámování, by však měla být hodnocena i z hlediska vlivu, který nepochybně měla například na pozdější artikulace nároků na sebeurčení v rámci Předlitavska. V českém kontextu lze ostatně jen stěží pominout konceptuální podobnost s politickým programem českého státního práva.

Ariadninou nití knihy je monolitický pojem *Austria* či *monarchia austriaca*, který je chápán jako navigační pomůcka při vstupu do rakouského říšského státního práva (*Reichsstaatsrecht*), oboru, který se postupně vyčlenil z říšské doktríny veřejného práva (*Reichspublicistik*). Autor v knize pečlivě ukazuje, že pojem *Austria* není pouze deskriptivní. Způsoby jeho užívání sice reflektují monarchii jakožto objektivní výsledek soustředění politických útvarů v rukou rakouských Habsburků, avšak právě v tomto ohledu se ukazuje spíše jako spolutvůrce nové politické reality osvícenského absolutismu. S tímto vodítkem kniha stopuje postupný přerod historických zdůvodnění práva habsburské dynastie vládnout v jednotlivých zemích, která byla obvyklá v 17. století, v diskurzivní konstrukci říše v 18. století pomocí dobových spisů. Zabývá se podrobně jednotlivými autory a snaží se identifikovat jednotlivé leitmotivy, které spojují jejich odbornou produkci jako celek. Objevuje přitom, jak různé způsoby zobecňování a rámcování právních, historických a statistických otázek jsou vlastně snahami o diskurzivní ustanovení osvícenského státu.

Jak jsem již zmínil, velkou pozornost autor věnuje právě oborům, v nichž lze spatřovat zárodky rozčlenění sociálních a právních věd. Pozoruhodné jsou zejména jeho postřehy o provázanosti mezi veřejným právem (*Reichspublicistik*) a státním právem jednotlivých zemí (*besondere Staatsrechtslehre*) na jedné straně a říšskými dějinami (*Reichsgeschichte*) a statistikou (*Statistik*) na straně druhé. Všechny tyto obory měly oproti dnešku značně posunutý význam, předmět i metodologii. Říšské dějiny i dějiny jednotlivých zemí a království monarchie jsou v podstatě dobovými protějšky současného oboru ústavního práva. Jejich metodologickým jádrem je instrumentální historická metoda (archivní výzkum zaměřený na ústavněprávní argumentaci ve prospěch dynastie). Autor si v této souvislosti všímá takových detailů, jako je tajnůstkářský postoj absolutismu, který činí z přístupu do archivů privilegium hrstky prověřených loajálních odborníků. Anebo zdůrazňuje význam historického falza, tzv. *Freiheitsbriefe*, z nichž je dovozována povaha habsburské moci jako *monarchia unrestricteda*. Vedle říšských dějin věnuje kniha velkou pozornost zejména statistice (*Statistik*) jakožto oboru, který se podobá spíše národopisu než současné statistice a jehož cílem je obecná inventarizace populace, jejich charakteristik, činností a hmotné kultury podle míst a regionů. Příkladem česky psané publikace odrážející toto stadium oborového vývoje může být například statisticko-historický obraz *Čechy, země a národ*, jež zpracoval František Ladislav Rieger (1863). Schennachova kniha tak obsahuje důležitý poukaz na skutečnost, že jak říšské dějiny, tak i dobová statistika byly koncipovány jako disciplíny pragmatické (*pragmatisch*) v tom smyslu, že sloužily právní vědě a byrokratické praxi. V autorem zkoumané oblasti lze ostatně spatřovat počátky transformace starého právního pojetí suverenity v pojetí populační a biomocenské na rovině diskurzu právních věd.

Ačkoliv se recenzovaná studie věnuje převážně státoprávnímu učení z ústředního, vídeňského hlediska, v závěrečné části knihy není opominuta ani analýza státního práva jednotlivých zemí včetně uherského království a rakouského Nizozemí. Samostatná kapitola,

kteřá tuto část uvozuję, je věnovaná rovněž českému státnímu právu (s. 407–418). Jedná se o zajímavý a osobitý pohled na českou oborovou produkci, který nicméně vzbuzuje mnohé otázky. V podstatě jediné důkladně rozebrané dílo je totiž pouze *Respublica Bojema* Pavla Stránského (autor pracuje s 2. vydáním z roku 1643). Toto dílo je však přece jen z poněkud jiné doby a jeho výběr je zdůvodněn snad jen tím, že v něm autor našel „Negativfolie“ pro rakouské státní právo, tj. protihabsburský právnícký spis. Autor v tomto ohledu nijak nerozlišuje mezi „protihabsburským“ a „protirakouským“ postojem právníckých děl české provenience. V případě takového časového rozšíření záběru vyvstává však otázka, proč autor nezahrnul mezi rozebíraná díla například Jesenského spis *Proti tyranům* z roku 1620 (v češtině 2019) či stavovské apologie (Šubrt 1862). Je sice pravda, že ve zkoumaném období se ke Stránskému hlásí např. člen českého gubernia Josef Antonín Rieger, avšak Schennach tento fakt nezmiňuje a samotné monumentální dílo Riegerovo *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen* (1787) přechází jen letmou zmínkou. Jiného významného autora 2. poloviny 18. stol., profesora říšských právních dějin a státovědy na pražské univerzitě Josefa Madera naopak nezmiňuje vůbec. Autor sice činí závěr, že protihabsbursky naladěné právní smýšlení v českých zemích schází (a důvody této absence spatřuje v cenzuře), avšak nedokládá to přesvědčivou analýzou, ba ani přehledem českých děl z 2. poloviny 18. století, na něž by se z hlediska logické stavby své knihy měl zaměřit především. Jinde v knize sice najdeme například rozbor díla původem českého autora Josefa Kropáčka, avšak ten se zaměřuje spíše na obor říšského státního práva než na ústavní právo českého království.

Z poněkud jiné doby jsou i jiní, autorem zmiňovaní představitelé českého státního práva, a to Hugo Toman, Josef Kalousek a Karel Kramář. Schennach tyto autory poněkud jednostranně označuje za „federalisty“. Jejich díla však ve skutečnosti nerozebírá, pouze zmiňuje. Paradoxně hovoří v souvislosti s nimi o „existenci určitého zvláštního historického práva českého“ jako o „tezi“ (s. 405). Důvodem je snad skutečnost, že vychází z německých jazykových verzí děl zmíněných českých autorů. To se jeví jako zásadní problém, neboť například v případě Kalouskova opus magnum *České státní právo* (1871) prostým porovnáním zjistíme, že v německé verzi schází několik set stran, které česká verze obsahuje. Snad proto může Kalouskův argument působit na rakouského autora poněkud tezovitě. V případě stejnojmenného díla Karla Kramáře (1896) je možné podotknout, že obsahuje mimo jiné interpretace ústavněprávního vývoje českého království právě v 2. pol. 18. století, které jsou podloženy Kramářovým vlastním archivním výzkumem ústavněprávních dokumentů z dané doby. Je proto poněkud škoda, ba se to jeví jako autorovo zásadní přehlédnutí, když nereflektuje fakt, že „teze“ zmíněných českých autorů jsou pečlivě doložené.

Určitou potíž má autor rovněž s pojmem země Koruny české a raději upřednostňuje názvy jednotlivých zemí. Jedná se patrně o stanovisko rakouské říšské nauky státního práva, od něhož tak autor poněkud ztrácí odstup. Tento způsob prezentace historických skutečností bohužel nebere v úvahu navrstvení pozdějších významů, kterými byly historické termíny jako Čechy a Morava obdařeny zejména skrze antičeský nacionalismus a nacismus. U českých čtenářů může pak tento přístup samozřejmě vzbudit otázku, zda za zvolenou terminologií nestojí autorova nostalgie po dobách osvícenského absolutismu nebo resentment vůči pojmu království. V knize se mi bohužel nepodařilo dohledat dostatečnou reflexi toho, že absolutistické termíny jako harmonizace, unifikace či zrovnoprávnění jsou v českých dějinách

vnímány spíše pejorativně jako autoritářská germanizace veřejného prostoru. Ostatně ani náboženské perzekuce prováděné v českých zemích rakouskými Habsburky nejsou adekvátně zmíněny. S ohledem na to, že autor učinil ze Stránského elsevierské republiky hlavní dílo českého státního práva, byla by jeho důkladná kontextualizace více než namístě. Zvláštní nesnáze má pak profesor Schennach s pojmem unie, ať už personální, či reálné. Zdá se mi, že k nim autor přistupuje tak, jako by se jednalo až o výtvar historismu 19. století. Je však zřejmé (ostatně i z jeho knihy), že rakouská říšská státoprávní nauka zamýšlela překrýt chápání Rakouska jako unie jiným druhem diskurzu. Pokud bychom autorovo upřednostnění tohoto diskurzu bez výhrad přijali, jakými pojmy by pak bylo možné charakterizovat vztahy autorit a suverénu například ve Svaté říši římské?

Austria Inventa? skýtá nicméně pozoruhodný kontext k historiografickým bádáním, která se zabývají transformacemi vědy, státu a společnosti v době osvícenského absolutismu. Svůj význam může mít i při hledání počátků diskurzu českého státního práva. Představuje však rovněž důležitou připomínku starého vztahu statistiky/národopisu a ústavněprávních dějin.

Literatura

- ETKIND, Alexander. 2012. *Internal Colonization: Russia's Imperial Experience*. Cambridge: Polity.
- HOBSBAWM, Eric a Terence RANGER (eds.). 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JESENSKÝ, Ján. 2019. *Proti tyranům*. Praha: Academia.
- KALOUSEK, Josef. 1871. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout.
- KRAMÁŘ, Karel. 1896. *České státní právo*. Praha: Edvard Beaufort.
- RIEGER, Josef Antonín. 1787–1794. *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen I–XII*. Praha a Lipsko: Kaspar Widtmann.
- RIEGER, František Ladislav. 1863. *Čechy, země i národ: obraz statisticko-historický*. Praha: I. L. Kober.
- STOLER, Ann Laura. 2010. *Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense*. Princeton: Princeton University Press.
- STRÁNSKÝ, Pavel. 1643. *Respublica Bojema: Descripta, recognita, et aucta*. Leiden: Elsevier.
- ŠUBRT, Václav. 1862. *Apologie druhá stavův království Českého, tělo a krev Pána Ježíše Krista pod obojí spůsobou přijímajících: která, roku 1618 na ospravedlnění Čechův před Evropou od týchž pánův stavův v českém i německém jazyku tiskem vydaná, nyní opět k poučení a oslavení milého národa našeho na světlo vychází*. Praha: Karel Seyfried.